Eduskunnan talousvaliokunnalle

HE 115/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain, vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain sekä rikosrekisterilain 6 b §:n muuttamisesta

Rakennusteollisuus RT ry kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa ja antaa seuraavansisältöisen lausunnon. Lausunto annetaan julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettuun lakiin (jatkossa hankintalaki) esitettävien muutosten osalta.

Esityksen pääasiallinen sisältö

Hankintalakiin ehdotettavilla muutoksilla huomioitaisiin pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman hankintalakiin liittyvät tavoitteet. Muutoksilla parannettaisiin julkisten hankintojen laatua ja hankintojen vastuullisuutta korostamalla ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyyden huomioimista julkisia hankintoja tehtäessä sekä korostettaisiin laadun merkitystä tarjouksen valintaperusteena. Hankintalakiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan lainvoimainen tuomio eräistä ympäristörikoksista olisi pakollinen peruste tarjoajan poissulkemiseksi. Tämän vuoksi muutettaisiin myös rikosrekisterilakia. Esityksessä ehdotetaan lisäksi selkeytettäväksi eräitä menettelyjä koskevia säännöksiä. Lakimuutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023.

Laatutekijät huomioitava jo hankintaa suunniteltaessa

Hankintalaki 114 §: Hallituksen esityksen mukaan hankintayksikön olisi esitettävä hankintaa koskevassa päätöksessä, miten hankinnassa on huomioitu laatuun liittyvät vaatimukset. Pidämme tätä lisäystä tarkoituksenmukaisena. Huomautamme kuitenkin, että hankintayksiköiden tulee huomioida laatutekijät jo hankintaa suunnitellessaan, jolloin laadukasta hankintaa voidaan pohjustaa mm. aktiivisen ja osaavan markkinavuoropuhelun kautta.

Alihankkijoiden poissulkemissäännöstö nyt selkeä

Hankintalaki 82 ja 84 §:t: Rakennusteollisuus RT ry esittää vastuuministeriölle kiitoksensa siitä, että hallituksen esityksessä on huomioitu antamamme aikaisempi lausuntopalaute ja muokattu pykälien sanamuotoa siten, ettei epäselvyyksiä alihankkijoiden poissuljentasäännösten sisällöstä enää ole. Pakollisten poissuljentaperusteiden soveltaminen alihankkijoihin on jatkossakin hankintayksiköille harkinnanvarainen toimenpide.

Rikosrekisteriotteiden sähköisen tarkastamisen mahdollisuus toteutettava viipymättä

Harmaan talouden torjuntaa parantaisi erityisesti hankintayksiköiden mahdollisuus rikosrekisteriotteiden sähköiseen tarkastamiseen, mikä samalla keventäisi merkittävästi tarjoavien yritysten hallinnollista taakkaa. Rikosrekisteriotteet tulee saattaa hankintayksiköiden sähköiseen seurantaan viipymättä.

Jatkuvasti paisuva ja monimutkaistuva sekä hallinnollisesti raskas hankintasääntely edesauttaa terveen kilpailun tyrehtymistä ja johtaa hankintalainsäädännön tavoitteiden kannalta epätarkoituksenmukaisiin suorahankintajärjestelyihin

Hankintalaki on julkisia hankintoja koskeva *menettelylaki,* jonka sisältöä on viime vuosina varsin voimakkaasti kasvatettu mm. erilaisten yhteiskunnallisesti tärkeinä pidettyjen politiikkojen (tässä hallituksen esityksessä mm. ekologinen ja sosiaalinen kestävyys) edistämistarkoituksessa. Hankintalaki onkin jo nykyisellään huomattavan vaikeasti hallittavissa olevaa lainsäädäntöä.

Julkisten hankintaprosessien osalta jonkinlaisena kroonisena ongelmana voidaan nykyisellään pitää hankintayksiköiden saamien tarjousten vähäistä tai jopa olematonta määrää, jolloin tavoiteltua todellista kilpailua hankinnoista ei synny. Syitä tähän on tapauskohtaisesti arvioiden varmaankin useampia, mutta yleisesti ottaen hankintamenettelyjen monimutkaisuus, sääntelyn sekavuus sekä jatkuvalla syötöllä lisääntyvät lainsäädännölliset ja hallinnolliset velvoitteet hankintaosapuolille ovat vähentäneet yritysten kiinnostusta tehdä tarjouksia.

Hankintamenettelyprosessien tulisi olla selkeitä ja "helppokäyttöisiä" ja hankintalainsäädännön muutoinkin sellaista, että sen noudattaminen on mahdollista yrityskoosta riippumatta. Näkemyksemme mukaan hankintalainsäädännön nykykehitys ajaa kuitenkin vääjäämättä pk-yrityksiä pois julkisten hankintojen markkinoilta. Tämä on huolestuttavaa, koska jo nykyisen hankintalainsäädännön tavoitteena on lakikirjauksen mukaan ”turvata yritysten tasapuoliset mahdollisuudet tarjota tavaroita, palveluja ja rakennusurakoita julkisten hankintojen tarjouskilpailussa. ”

Vaikka myös pk-yritykset pitävät mm. vastuullisuutta erittäin merkittävänä oman liiketoimintansa kannalta, niin pk-yrityksillä ei useinkaan ole resursseja esimerkiksi vastuullisuudesta vastaavaan johtajaan tai vastuullisuustiimiin, jotka olisivat perehtyneet vastuullisuuden laajaan kokonaisuuteen. Resurssipuutteet asettavat merkittäviä haasteita tarjouksiin vastaamiseen ja julkisen sektorin mahdollisten tarjouspyyntöjen seuraamiseen.

Hankintamenettelyjen monimutkaisuus on toisaalta johtanut myös kuntien suorahankintojen merkittävään kasvuun vuodesta toiseen. Suorahankinnat kuntien ja hyvinvointialueiden in-houseyhtiöiltä kasvavat määrällisesti koko ajan. Kuntien ja hyvinvointialueiden halu turvautua suorahankintoihin tukipalveluidensa hankkimisessa – ja näin itse asiassa välttyä kokonaan hankintojen kilpailuttamiselta – sotii räikeästi hankintalain henkeä ja sen kaikkia lähtökohtia vastaan. Lisäksi vaikuttaa siltä, että tällaisten suorahankintojen osalta ei myöskään anneta käytännössä mitään painoarvoa sille, onko tällainen in-house suorahankinta todellisuudessa oikeasti laadukkain ja kustannustehokkain hankintavaihtoehto. Kuvaavaa on se, että In-house hankintoja jopa ”markkinoidaan” sillä, että in-houseyhtiön avulla voidaan välttää vaivalloiset kilpailutukset.

Helsingissä 14.11.2022

Juha Terho
asiamies, VT
Talonrakennusteollisuus ry